



## SALIM ASHUR LIRIKASIDA MADANIY QADRIYATLARNING TILSHUNOSLIK ASOSIDA TALQINI

**Mustafayeva Saodat Burxanovna**

*Xalqaro innovatsion universitet O'zbek filologiyasi va jurnalistikasi kafedrasida o'qituvchisi*  
*saodat\_ [mustafayeva@mail.com](mailto:mustafayeva@mail.com)*

*Annotatsiya.* Ushbu maqolada Salim Ashur lirikasida aks etgan madaniy va ma'naviy qadriyatlar tilshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqot poetik matnda faol qo'llangan leksik-semantik birliklar, ramziy obrazlar va madaniy kodlar orqali qadriyatlarining shakllanishi va uzatilish mexanizmlarini ochib berishga qaratilgan. Tahlil natijalari shoir lirikasida til madaniy ongini ifodalovchi va qadriyatlarni mustahkamlovchi asosiy vosita ekanini ko'rsatadi.

*Kalit so'zlar:* poetik til, madaniy qadriyat, lirik diskurs, madaniy kod, milliy tafakkur, Salim Ashur.

### **Kirish**

Bugungi filologik tadqiqotlarda badiiy matnni faqat estetik hodisa sifatida talqin qilish yetarli emasligi tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy yondashuvlarda she'riy asar til, tafakkur va madaniyat kesishgan murakkab diskurs sifatida qaraladi. Ayniqsa, lirik matnlar jamiyatning ma'naviy-axloqiy mezonlari, madaniy xotirasi va qadriyatlar tizimini ixcham, ammo semantik jihatdan chuqur shaklda aks ettirishi bilan alohida ilmiy qimmatga ega.

Lirika tilida qo'llanadigan har bir so'z, obraz va ramz individual hissiyot ifodasidan tashqari, muayyan madaniy tajribani ham o'zida mujassamlashtiradi. Shu bois lirik diskursni tilshunoslik asosida o'rganish, undagi madaniy qadriyatlarining qanday shakllanishi va uzatilishini aniqlash hozirgi adabiy-tilshunoslik tadqiqotlarining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Salim Ashur lirikasida poetik til yuqori darajada umumlashtirilgan madaniy mazmun bilan uyg'unlashgan. Shoir ijodida so'z shaxsiy kechinmaning bevosita ifodasi bo'lib qolmay, balki milliy tafakkur, axloqiy me'yorlar va tarixiy xotirani aks ettiruvchi semantik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Uning she'rlarida uchraydigan ko'plab leksik va obrazli vositalar o'quvchi ongida barqaror madaniy assotsiatsiyalarni shakllantiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi Salim Ashur lirikasida madaniy qadriyatlarining til orqali ifodalanish xususiyatlarini aniqlash, lirik matnda faol ishtirok etuvchi leksik-semantik birliklar va madaniy kodlarning funksiyasini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot natijalari shoir ijodini faqat adabiy hodisa sifatida emas, balki madaniy-tilshunoslik jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida baholash imkonini beradi.

### **Tadqiqot metodlari**

Mazkur tadqiqot kompleks va tizimli yondashuv asosida olib borildi. Maqolada quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:



Lirik matnning leksik-semantik tahlili – Salim Ashur lirikasida faol qo‘llangan so‘z va birikmalarning lug‘aviy ma‘nosi, semantik kengayishi hamda poetik kontekstdagi o‘ziga xos ma‘no yukini aniqlashga xizmat qildi. Ushbu metod orqali qadriyat bilan bog‘liq leksik birliklarning semantik maydoni belgilandi.

Madaniy kodlarni aniqlashga yo‘naltirilgan kontekstual yondashuv – she‘riy matndagi obrazlar, ramzlar va ifodalarni ularning tarixiy-madaniy konteksti bilan bog‘liq holda talqin qilish imkonini berdi. Bu yondashuv til birliklarining individual emas, balki jamoaviy madaniy ong bilan aloqadorligini ochib berishga xizmat qildi.

Qadriyatlarni ifodalovchi birliklarning funksional tahlili – lirik diskursda til birliklarining qanday estetik, ma‘naviy va kommunikativ vazifalarni bajarishini aniqlashga qaratildi. Natijada qadriyat yuklangan birliklarning poetik matndagi funksional faolligi belgilandi.

Umumlashtiruvchi-deskriptiv metod – olingan tahlil natijalarini tizimlashtirish, umumiy xulosalar chiqarish hamda Salim Ashur lirikasida madaniy qadriyatlarning til orqali ifodalanish modelini tavsiflash uchun qo‘llanildi.

Mazkur metodlar uyg‘unligi tadqiqot obyektini har tomonlama yoritish, tahlil natijalarining ilmiy asoslanganligi va izchilligini ta‘minlashga xizmat qildi.

## **Natijalar va tahlil**

Salim Ashur lirikasida madaniy qadriyatlar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda til orqali ifodalanadi:

### **1. Milliy o‘zlik va madaniy xotira**

Shoir she‘rlarida *xotira*, *iz*, *meros*, *ota yurti* kabi birliklar milliy o‘zlikni anglash bilan bog‘liq semantik maydonni hosil qiladi. Ushbu birliklar lirik subyektning shaxsiy tuyg‘ularidan chiqib, tarixiy-madaniy ong darajasiga ko‘tariladi.

### **2. Axloqiy-me‘yoriy qadriyatlar**

*Halollik*, *sabr*, *or*, *burch* singari tushunchalar Salim Ashur lirikasida axloqiy ideallarni ifodalovchi asosiy leksik birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu birliklar she‘riy matnda bevosita nasihat tarzida emas, balki obrazli ifodalar orqali beriladi.

### **3. Inson va vaqt munosabati**

Lirik diskursda vaqt tushunchasi ko‘pincha madaniy jarayon sifatida talqin qilinadi. *Kecha*, *bugun*, *ertangi kun* kabi birliklar inson hayoti va jamiyat taraqqiyoti o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

### **4. Ruhiy kechinmalar va madaniy umumlashma**

Shoirning ichki kechinmalari individual hodisa bo‘lib qolmay, umumlashgan madaniy mazmun kasb etadi. *Sukut*, *yolg‘izlik*, *umid* kabi tushunchalar ko‘pchilikka tanish ruhiy holatlarning madaniy ifodasiga aylanadi.

## **Muhokama**



Tahlil shuni ko'rsatadiki, Salim Ashur lirikasida til qadriyatlarini bevosita bayon qilish vositasi emas, balki ularni ramziy va semantik qatlamlar orqali yetkazuvchi mexanizm sifatida ishlaydi. Shoir lirik nutqida madaniy kodlar o'quvchi ongida tayyor xulosa bermaydi, aksincha, tafakkur jarayonini faollashtiradi.

Bu hol Salim Ashur ijodini madaniy kommunikatsiya vositasi sifatida baholashga imkon beradi. Uning she'rlari o'quvchi bilan umumiy madaniy maydon yaratib, qadriyatlarini anglash va qayta talqin qilishga undaydi.

### **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, Salim Ashur lirikasida madaniy qadriyatlar tilning leksik-semantik va obrazli imkoniyatlari orqali izchil ifodalanadi. Shoir poetik tilida so'z estetik birlik bo'lish bilan birga, madaniy ongni shakllantiruvchi va mustahkamlovchi vosita vazifasini bajaradi.

Mazkur tadqiqot Salim Ashur ijodini tilshunoslik asosida o'rganish, uning lirikasidagi qadriyatlar tizimini aniqlash va umumiy poetik diskursdagi o'rnini belgilashga xizmat qiladi. Natijalar o'zbek lirikasini madaniy-tilshunoslik nuqtai nazaridan tadqiq etishda nazariy asos sifatida foydalanilishi mumkin.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Maslova V.A. Lingvokulturologiya. – Moskva, 2001.
2. Telia V.N. Til va madaniyat o'zaro aloqasi. – Moskva, 1999.
3. Karimov B. Badiiy matn semantikasi. – Toshkent, 2017.
4. Salim Ashur. She'rlar to'plami. – Toshkent.